

Arkeologisk schaktningsövervakning

VIKMANSHYTTAN

vid rasering av bro inom hyttområde RAÄ 136:1 i Hedemora
socken och kommun, Dalarnas län
2018

Arkivrapport dnr 104/17

Mattias Frisk

© Lantmäteriet i2018/00142

Dalarnas museum, Falun, 2018

Inledning

I samband med Hedemora kommuns Lokal- och markavdelnings planerade rivningsarbete av en betongbro i Vikmanshyttan, inom hyttområdet RAÄ Hedemora 136:1-2 (bilaga 1), har arkeologer från Dalarnas museum genomfört en schaktningsövervakning i enlighet med länsstyrelsens beslut, dnr 431-10882-2018 (tidigare 431-12217-2016). På grund av den nuvarande brons undermåliga skick ska den befintliga betongbron ersättas av en rörbro. Den nuvarande bron tillkom under 1939-1940, men är placerad på samma plats där en tidigare bro stått placerad sedan 1700-talets mitt (bilaga 3). Undersökningen utfördes under slutet av september månad, 2018.

Antikvarisk bakgrund

De äldsta skriftliga beläggen för Vikmanshyttan härstammar från 1535, men redan vid denna tid finns uppgifter om att platsen då funnits i åtminstone hundra år. Från 1586 finns uppgifter om en hammare i Vikmanshyttan. Ytterligare två hammare ska ha tillkommit 1598 och strax därefter såg området sin storhetstid (Eriksson 2000). Under 1800-talets slut kom dock hamrarna en efter en att läggas ned och 1954 togs masugnen ner. Ännu idag pågår dock stålindustri under Erasteel Kloster AB regi i anslutning till det historiska industriområdet (Bennström 2011).

Betongbron i fråga byggdes under 1939 och 1940 och är placerad på samma plats som sin föregångare vars belägg härstammar ifrån 1700-talets mitt. Denne föregångares form och konstruktion är idag dock oklar. Bron är placerad inom hyttområdet RAÄ Hedemora 136:1 och är en av två broar som korsar inloppet från Vikmanshyttesjön (bilaga 2-3). Den andra bron, RAÄ Hedemora 420:1, är placerad knappt 60 meter västerut och utgör en stenvalvsbro, delvis kallmurad, dels förstärkt med betong. Denna bro är endast generellt daterad från medeltid till nyare tid (FMIS) men ger en fingervisning hur den, för undersökningen, berörda bron kan ha sett ut.

Syfte / Målsättning

Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera eventuella äldre lämningar som kunde framkomma när bron och brofästet raserades. Eventuella lämningar skulle dokumenteras och undersökas inom ramen för schaktningsövervakningen.

Metod

Schaktningsarbetet och undersökningen förlades under sensommar/höst i förhoppning om att ett lågt vattenstånd. Inloppet dämades också upp med massor för att torrlägga arbetsområdet ytterligare. Schaktningsarbetet övervakades av arkeolog och utfördes av grävmaskin utrustad med tandskopa. Övervakningen innebar i första hand enkel fotodokumentation av befintlig bro samt markarbeten av brofästet.

Resultat

Raseringen av bron med tillhörande markingrepp av brofästen och strömfåra omfattade ett cirka 12x10 meter stort arbetsområde och ett schaktdjup på cirka 2-3 meter. Direkt under den moderna betongbron påträffades ett par större, grovt huggna stenar, i genomsnitt cirka 0,5x0,5x1,5 meter stora. Stenarna bedömdes utgöra del av kantskoningen längst med strömfåran. Undertill utgjordes lagren av fyllnadsmassor innehållandes stora mängder sten och grus med inslag av kolstybb och hyttslag. I botten av strömfåran påträffades en kylvattenledning, nedlagd 2010. En äldre kylvattenledning från 1940-talet, delvis bevarad, påträffades intill den moderna ledningen. Flera plankor och stolpar påträffades i fyllningen vid schaktning i strömfåran och bedömdes vara sammanhörande med kylvattenledningen från 1940-talet.

Inga äldre lämningar påträffades under schaktningens gång. Inte heller påträffades några äldre konstruktioner som kunde tänkas vara sammanhörande med den bro som där fanns på 1700-talet.

Slutsatser och utvärdering

Till synes inga äldre lämningar eller konstruktioner påträffades vid schaktningsarbetet och rivningen av betongbron. Sannolikt är att eventuella lämningar från den äldre brokonstruktionen schaktades bort och förstördes då betongbron byggdes 1939-1940. Sannolikt har också ingreppen och placering av kylvattenledningarna i strömfåran medfört en viss bortschaktning och förstöring av äldre konstruktioner och fundament.

Dalarnas museum förordar inga ytterligare insatser inom det berörda arbetsföretaget men anser att framtida markarbeten i området, på grund av de många hyttlämningarna, bör övervakas av arkeolog.

Sammanfattning

I samband med att Hedemora kommun har raserat en betongbro i syfte att ersätta denna med en ny, har arkeologer från Dalarnas museum genomfört en schaktningsövervakning under raseringsarbetets gång. Den nuvarande bron var placerad på samma plats där en äldre bro stått under 1700-talets mitt och förhoppningarna var att eventuella lämningar från denna skulle komma att påträffas. Förutom en mindre förekomst av hyttslag påträffades inga äldre lämningar eller konstruktioner som kan kopplas till den äldre bron vid undersökningen. Sannolikt är att äldre brorester och dylikt schaktades bort och förstördes då den nu raserade bron etablerades under 1939-1940.

Referenser

Bennström, G. 2011. Arkeologisk schaktningsövervakning, Vikmanshyttan. Industrilämning RAÄ 471 i Hedemora socken och kommun, Dalarna. Arkeologisk rapport 2011:2, Dalarnas museum. Falun.

Eriksson, L. 2000. Atlas över Sveriges bergslag, Bisbergs bergslag. Jernkontoret Bergshistoriska utskottet Serie H110. Stockholm.

Arkiv

FMIS, fornsök, fmis.raa.se.

Lantmäteriet, www.lantmateriet.se.

Lantmäteristyrelsens arkiv: U17-118:2

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	431-10882-2018
Socken:	Hedemora
Fornlämning, RAÄ-nr:	136:1
Fastighet:	Vikmanshyttan 4:4
Koordinater, mitten:	N 545410,32
(SWEREF99 TM)	E 6684304,62
Höjd (RH 2000):	140 m.ö.h.
Inmätning:	Manuell
Utförandetid:	2018-09-27 – 2018-10-01
Undersökt yta:	Cirka 120 kvadratmeter
DM projektnummer:	1653
DM diarienummer:	104/17
DM foto accessionsnr:	2018/27
Arkeologisk personal:	Greger Bennström, Mattias Frisk
Projektansvarig:	Greger Bennström

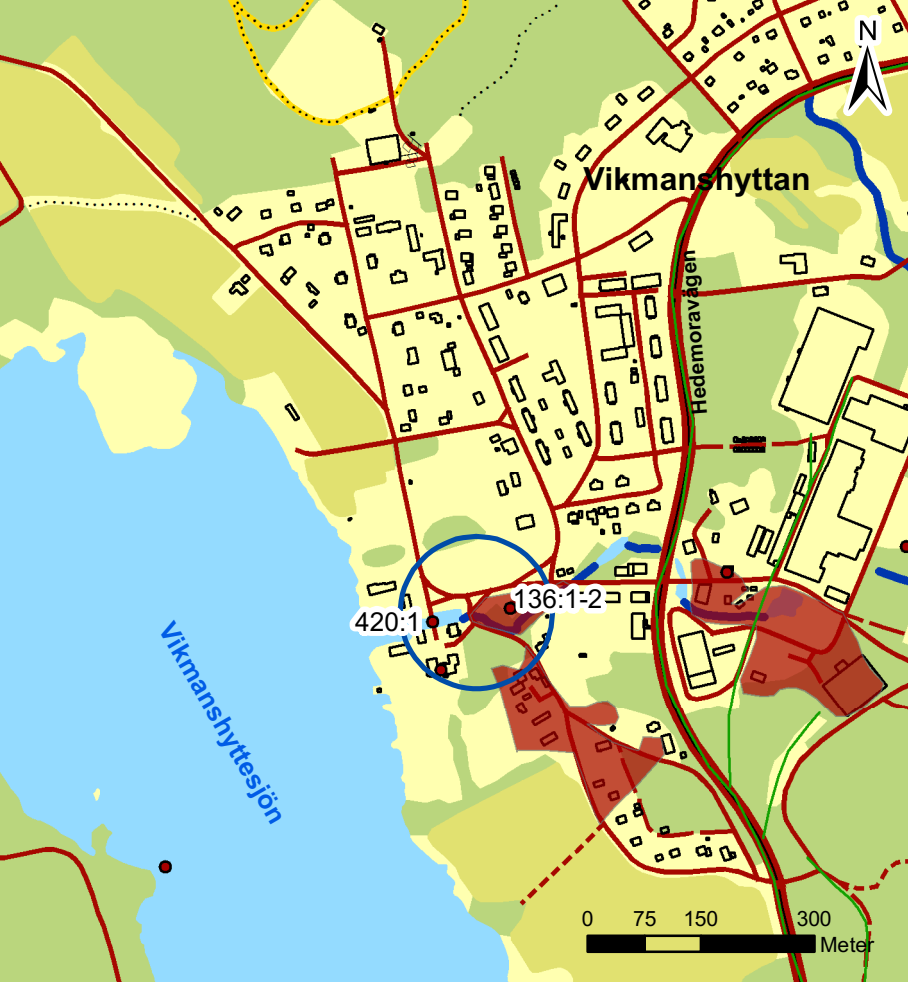
Dokumentationsmaterialet i form av 37 foton förvaras på Dalarnas museum. Inga fynd tillvaratogs.

Bilagor

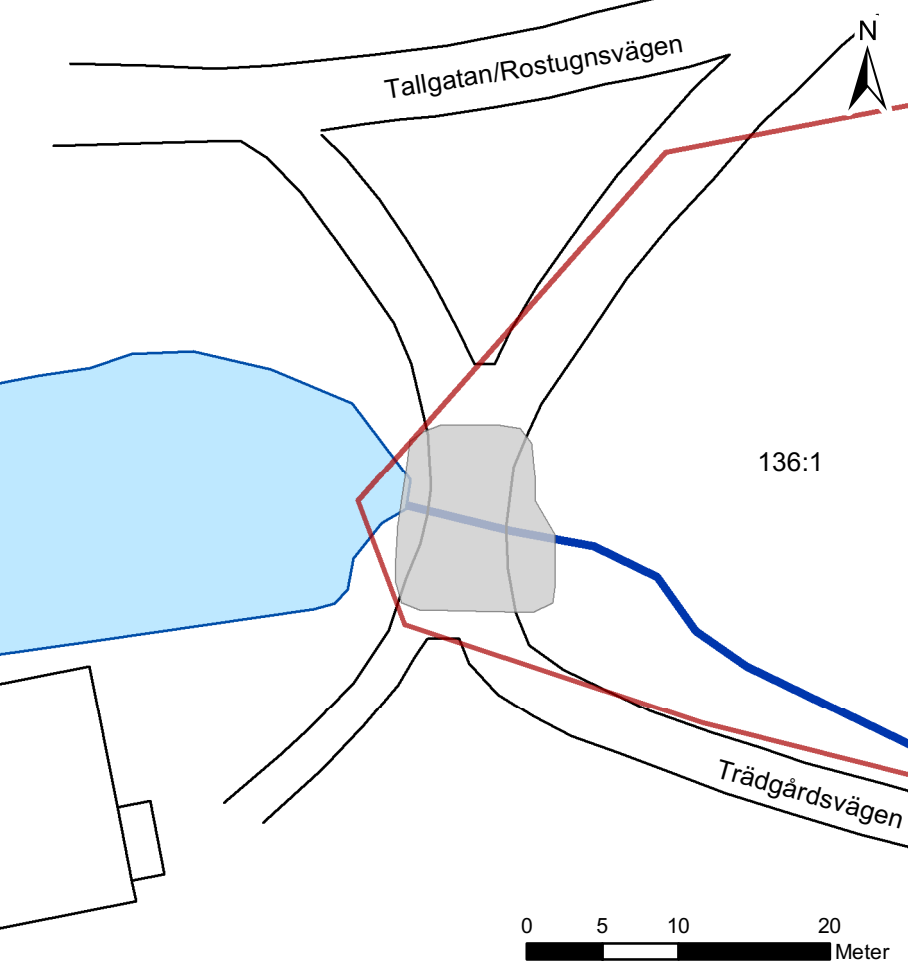
Bilaga 1 – Översigtskarta av Vikmanshyttan. Skala 1:10 000.

Bilaga 2 – Översikt av undersökningsområdet. Skala 1:500.

Bilaga 3 – Utdrag ur 1758 års karta över undersökningsområdet.

Bilaga 1. Utdrag ur fastighetskartan över Vikmanshyttan. Undersökningsområdet är markerad med blå cirkel. Angränsande fornlämningar är markerade med röda fält och punkter samt respektive RAÄ-nummer. Skala 1:10 000.

Bilaga 2. Utdrag ur fastighetskartan. Undersökningesområdet och den del av bron som raserades är markerad med grå polygon. Röd polygon markerar fornlämningen Hyttlämning RAÄ 136:1 utsträckning. Skala 1:500.

Bilaga 3. Utdrag ur 1758 års karta. Föregångaren till 1939 års bro är markerad inom hyttområdet med blå cirkel. Notera den andra bron, RAÅ 420:1 strax väster om denne.